

Yıldız Social Science Review

Web site information: <https://yssr.yildiz.edu.tr>
DOI: 10.51803/yssr.901953

Orijinal Makale / Original Article

Roman Topluluklarında Evlilik Pratikleri* *Marriage Practices in Roma Communities*

Ömer ÇAHA^a, Oğuzhan ALTINKOZ^b

^aMardin Artuklu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Mardin, Türkiye

^bİstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

^aDepartment of Political Science and International Relations, Mardin Artuklu University, Mardin, Turkey

^bDepartment of Political Science and International Relations, Istanbul University, Istanbul, Turkey

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 23 Mart 2021

Kabul tarihi: 17 Haziran 2021

Anahtar kelimeler:

Roman toplulukları, evlilik, toplumsal cinsiyet, aile, kadın

ARTICLE INFO

Article history

Received: 23 March 2021

Accepted: 17 June 2021

Key words:

Romani communities, marriage, gender, family, woman

ÖZ

Romanların yoğun sayıda yaşadığı 12 ilde TÜBİTAK destekli olarak yürütülen bir projenin verilerine dayanılarak hazırlanan bu çalışma Türkiye'deki Romanlarda evlilik pratiklerini incelemektedir. Yürütülen saha araştırması kapsamında yüz yüze görüşmeye dayalı anket formu, derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmeleri uygulanmıştır. Toplamda 1568 hanede yüz yüze görüşmeye dayalı anket formu uygulanmış, 120 derinlemesine mülakat ve 26 odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. 1568 hanede uygulanan yüz yüze görüşmeye dayalı anket formu kapsamında, bu hanelerde yaşayan 6645 kişi hakkındaki bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırmada, Romanlarda evlilik biçimi, küçük yaşta evlilik, akraba evliliği, başlık parası ve tek eşlilik gibi konular ele alınmaktadır. Araştırma bulgularına göre erken yaşta evlilik, kaçma-kaçırmak yoluyla evlilik ve iç grup evliliği Türkiye'deki tüm Roman topluluklarında görülen ortak sosyolojik olgulardır. Ayrıca, başlık parası ve akraba evliliği gibi uygulamalar ise bazı illerdeki Romanlar arasında daha yaygındır. Romanlarda yaygın olan evliliğe ilişkin pratikler, tutumlar ve değerler, bir yandan Roman kültürünün yaşatılmasına hizmet ederken, bir yandan da Romanların kendi içinde kapalı bir topluluk şeklinde yaşamasına yol açmaktadır. Bu süreç, Roman kimliği ve kültürünün jenerasyonlar arasında aktarılarak, kendi dinamikleri içerisinde canlı tutulmasını ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Atf için yazım şekli: Çaha, Ö., & Altinkoz, O. (2021). Roman Topluluklarında Evlilik Pratikleri. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 58–74.

ABSTRACT

Based on the data of a project supported by the TÜBİTAK (Turkish Scientific and Technological Research Council) and conducted in 12 cities of Turkey, this study investigates marriage practices of Roma communities. The fieldwork of the study was based on survey, in-depth interviews and focus group discussions. A total of 1568 households were surveyed, 120 in-depth

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail: omercaha@artuklu.edu.tr

*Bu çalışma, Mart 2017-Nisan 2019 tarihleri arasında TÜBİTAK, tarafından desteklenen 116R050 nolu "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" başlıklı projenin verilerinden hareketle hazırlanmıştır. Desteğinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, tarafından yayınlandı.

Telif hakkı 2021, Yıldız Teknik Üniversitesi. Bu, CC BY-NC lisansı kapsamında açık erişimli bir makaledir. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

interviews and 26 focus group discussions were carried out. In addition to 1568 households, data on 6645 people living in these households have been collected.

In the research, issues such as marriage type, child bride, kin marriages, bride price and monogamy are analyzed. According to the findings of the research, marriage at an early age, endogamous marriages, and bride kidnapping are common sociological problems seen in all Roma communities living in different cities of Turkey. However, practices such as bride price and kin marriages are relatively more common among Roma in some provinces. Practices, attitudes and values related to marriage not only serve to sustain the Romani culture, but also lead them to live as a closed community within themselves. This process creates the fact that the Roma identity and culture reproduces its own dynamics and is kept alive by transferring it between generations.

Cite this article as: Çaha, Ö., & Altınkoz, O. (2021). Roman Topluluklarında Evlilik Pratikleri. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 58–74.

1. GİRİŞ

Bu çalışma Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan Roman topluluklarında evlilik kurumunu ele almaktadır. Çalışma, 2017-2019 Tarihleri arasında TÜBİTAK tarafından desteklenen "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" (Aydın vd., 2019) başlıklı projenin verilerinden hareketle hazırlanmıştır. Romanların yoğun olarak yaşadıkları on iki ilde gerçekleştirilen söz konusu proje, Romanları iktisadi faaliyetler bakımından ele almakla birlikte, onların evlilik pratiklerini, aile yaşamını, tüketim alışkanlıklarını, devletle ilişkilerini, sosyal hizmetlerden yararlanma eğilimlerini ve kadın erkek ilişkileri gibi konuları da araştırmıştır.

TÜBİTAK tarafından desteklenen araştırma projesinde elde edilen verilerden hareketle, bu çalışmada Roman topluluklarında evlilik ilişkilerine odaklanılmıştır. Romanlarda evliliğin nasıl gerçekleştiği, evliliğin hangi yaşlarda başladığı, akraba evliliğinin bulunup bulunmadığı, başlık parası gibi uygulamaların devam edip etmediği, çok eşlilik gibi uygulamaların Romanlar arasında var olup olmadığı gibi konular bu bağlamda masaya yatırılmıştır. Aile kurumu, toplumu oluşturan temel birimlerden bir tanesidir. Bireyler toplumsal yaşantı içerisinde var olan dinamiklerin öğrenilmesi aile kurumu içerisinde başlar ve bu dinamikler aile içerisinde sürekli bir yeniden üretilmeye maruz kalır. Evlilik pratikleri, aile kurumunun nasıl başladığı ile doğrudan ilintilidir ve hem bireysel hem de topluluk seviyelerinde hâkim kültürel normlardan doğrudan etkilenmektedir. Evlilik pratikleri sadece evliliğin gerçekleştirilme şekilleri olarak değerlendirilmemelidir. Bu pratikler, hem bireyler üzerinde hem de topluluklar üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkiler yaratmaktadır.

Anlaşarak evlenme günümüz toplumsal yapısında rıza koşulunu sağladığından ötürü olumlanmaktadır. Görücü usulü ile evlenme ve kaçarak evlenme ise bazı topluluklarda ciddi bir çatışma alanının ortaya çıkmasına sebep olurken (Sezen, 2005), Romanlar gibi bazı topluluklarda ciddi bir çatışma alanı yaratmamaktadır. Fakat kaçarak evlenmenin pejoratif anlam yükünden kurtulması, aynı zamanda adölesan çağda da kaçarak evlenmeyi özendirmediğinden ötürü hem yasal hem de toplumsal olumsuzluklara yol açmakta,

bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Araştırma bulguları, 12 ilden araştırmada yer alan tüm katılımcılar üzerinden analiz edildiği gibi, her il özelinde de incelenmiştir. Bununla birlikte, araştırma verileri, aile reisinin eğitim düzeyi ve hanenin toplam yıllık geliri üzerinden çaprazlanarak da analize tabi tutulmuştur.

Çalışma kapsamında, öncelikle Türkiye'deki Romanların genel bir profili çizildikten ve araştırma yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra araştırmanın bulgularına yer verilecektir. Araştırma bulguları ışığında Roman toplulukların evlilik pratikleri altı başlık altında incelenmiştir. Söz konusu başlıklar, evlenme biçimi, erken yaşta evlilik, akraba evliliği, dış evlilikler, başlık parası ve tek eşlilik gibi temaları içermektedir

2. TÜRKİYE'DE ROMANLAR

Kültürel değerlerini ve yaşam biçimlerini koruyan, buldukları her yerde kendi içine kapalı bir getto şeklinde yaşayan Romanlar dünyanın birçok yerine yayılmış olmakla birlikte büyük çoğunluğu Orta Doğu coğrafyası ve Avrupa'da yaşamaktadır (Marsh, 2008; Yoors, 1967/2005). Romanların yoğun bir şekilde yaşadıkları ülkelerden biri de Türkiye'dir (Kaygılı, 2019). Yaygın kanaate göre Romanlar Anadolu coğrafyasına İran ve Mısır üzerinden yedinci yüzyıldan itibaren gelmeye başlamıştır (Kenrick, 2004/2006; Özkan, 2010). Osmanlı'nın çok dilli ve kültürlü yapısı Romanların Osmanlı topraklarını yurt edinmelerine ve burada barınmalarına yol açmıştır (Altınöz, 2013; Çelik, 2018; Şanlıer, 2013). Romanların Avrupa giriş koridorlarından birini Kuzey Afrika-İspanya hattı, birini Rusya-Karadeniz koridoru, birini de Osmanlı-Balkanlar oluşturmuştur. Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde yoğunlaşan Romanların geçiş güzergahlarından biri Balkanlar olmuştur (Fraser, 1992/2005).

Yirminci yüzyılın başında Osmanlı bünyesinden farklı devletler çıkınca Romanların büyük bir kısmı yaşadıkları devletlerin sınırları içinde kalmıştır. Ancak 1923 yılında Yunanistan ile yapılan Lozan Anlaşması sonucunda din temelli nüfus mübadelesi söz konusu olunca, Yunanistan'dan çok sayıda Roman da Türkiye'ye gelmiş oldu (Kolukırık,

2006). Mübadele ile gelen göçmenler devlet eliyle ülkenin değişik bölgelerine yerleştirilmiştir (Foggo, 2018). Romanlar da doğal olarak bu şekilde değişik şehirlere dağılmış oldular. Özellikle Selanik'ten gelen Romanlar, genel olarak Marmara ve Ege bölgelerine yerleşmiş ve mübadeleyle gelen Romanların önemli bir yekununu oluşturmuştur (İnan, 2016; Yilgür, 2014).

Türkiye'de yaşayan Romanlar genel olarak üç gruba ayrılmaktadırlar: Romlar, Domlar ve Lomlar. Romlar, sayısal bakımdan en baskın grup olup genel olarak Marmara, Ege, İç Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yaşamaktadırlar. Domlar, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamakla birlikte Adana, Mersin ve Hatay gibi Akdeniz bölgesinin bazı şehirlerine de dağılmış durumdadırlar. Lomlar ise Romanlar arasında sayısal bakımdan en düşük grup olup ağırlıklı olarak Artvin olmak üzere bazı Karadeniz illerinde yaşamaktadırlar (Özbe, 2017). Bu grupların her birinin kendine özgü bir dili olup bu diller birbirinden önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Domların konuştuğu Domaniceye Kürtçe ve Arapça sözcükler karışmışken, Lomların konuştuğu Lomin diline Rusça ve Ermenice kökenli sözcükler karışmıştır. Romların konuştuğu Romanes dilinde ise Türkçe sözcükler yoğun biçimde yer almış bulunmaktadır (Kokluk, 2019).

Roman adı, baskın grubu oluşturan Romlardan gelmektedir. Bu grup aynı zamanda Roman olarak da bilinmektedir. Türkiye'de genel olarak kabul görmüş Roman veya Çingene isimlendirmesinin yanı sıra Romanlar her bölgede farklı isimlerle bilinmektedirler. Mırtıp, Elekçi, Aşık, Gezgin, Poşa, Karaçi, Arabacı, Manuş, Cono gibi isimler yaygın olarak kullanılan sıfatlardır. Bazı topluluklar çevredekiler tarafından Roman olarak tanımlanmasına rağmen, kendilerini Roman olarak kabul etmemektedirler. Hatta Roman olarak tanımlanmalarına tepki göstermektedirler. Antalya ve Muğla'da yaşayan Abdallar, Erzurum'da yaşayan Şıhbızınlar, Eskişehir Alpü'da yaşayan Kara Tatarlar bu gruplardan bazıları. Roman kimliğini reddeden Abdallar, Orta Asya kökenli olup, Hint-Pakistan kökenli Roman gruplarından farklı olduklarını iddia etmektedirler (Y. Çarıklioğlu, mülakat, 3 Eylül 2017). Abdallar, fiziksel özellikleri ve yaşam biçimleri bakımından genel olarak Romanlara benzedikleri ve birçok yerde de onlarla iç içe yaşadıkları için çevredekiler tarafından Roman olarak tanımlanmaktadır (Etyemez, 2019). Ancak kendileri birçok yerde Roman kimliğini reddetmektedirler.

Romanlar, genel olarak buldukları şehirlerde kendilerine özgü mahallelerde birer getto havasında yaşamlarını sürdürmektedirler. Romanların bu şekilde yaşamasında rol oynayan iki ana faktörün olduğu söylenebilir. Birincisi, Romanlar genel olarak toplum tarafından dışlandıkları için kendi içlerine kapanmak zorunda kalmaktadırlar. İkincisi de Romanlar kendi kültürlerini, folklorik değerlerini ve yaşam biçimlerini sürdürme eğiliminde oldukları için bunu ancak kendilerine ait mahallelerde yapabilmektedirler (Alpman, 2014).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği gibi bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen bir araştırma projesinden derlenmiştir. Mart 2017-Nisan 2018 tarihleri arasında yürütülen proje, Roman nüfusunun yoğun olduğu 12 ilde gerçekleştirilmiş ve Romanların iktisadi yaşamının yanı sıra aile yapısını, evlilik pratiklerini, tüketim alışkanlıklarını ve toplumsal-siyasal katılım performanslarını konu edinmiştir. Araştırmada nitel ve nicel teknikleri içeren karma bir yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma anket, derinlemesine mülakat ve odak grup çalışmaları üzerine bina edilmiştir.

Araştırma, Tablo 1'de belirlenen illerde il merkeziyle iki çevre ilçesinde uygulanmıştır. Üç il bu genel kuralın dışında tutulmuştur. Bu illerden biri Muğla'dır. Muğla'da il merkezinde Roman bulunmadığı için araştırma bu ilin üç ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Yine Eskişehir'in çevre ilçelerinde Roman yaşamadığı için Eskişehir'de araştırma Tepebaşı ilçesinin değişik mahallelerinde yapılmıştır. Burada Romanların il merkezlerinde yaşadığı tüm mahalleler araştırmaya dahil edilmiştir. Diğer bir istisnai il de İstanbul'dur. İstanbul'un ilçelerinin çoğunda Romanlar az ya da çok sayıda yaşadıkları için araştırma Anadolu ve Avrupa yakalarının resmini en iyi yansıtaacağı varsayılan 7 ilçede gerçekleştirilmiştir. Bazı şehirlerde Romanların yaşadığı köyler söz konusudur. Bu tür yerlerde araştırma ayrıca köylerde de yapılmıştır.

Araştırma verileri, anket, mülakat ve odak grup çalışmaları yoluyla elde edilmiştir. Hanehalkına yönelik olarak hazırlanan anketler, hane reisinin bulunduğu durumlarda hane reisine, bulunmadığı durumlarda ise hane adına bilgi verebilecek durumdaki 18 yaş ve üzerindeki kişilere yüz yüze mülakat yoluyla uygulanmıştır. Araştırmanın gerçekleştirildiği Roman mahallelerinde anket uygulanacak haneler "basit rasgele" örneklem tekniği kullanılarak tespit edilmiştir. Anket çalışmasında hanehalkıyla ilgili genel so-

Tablo 1. Araştırmanın Yapıldığı İller ve Örneklem Dağılımı

İller	Anket sayısı	Mülakat sayısı	Odak grup sayısı
Ankara	97	9	2
Antalya	101	9	2
Çanakkale	97	11	2
Diyarbakır	116	10	2
Edirne	155	10	2
Eskişehir	97	11	2
Hatay	102	9	2
İstanbul	294	13	4
İzmir	164	9	2
Kocaeli	146	10	2
Muğla	85	10	2
Samsun	114	9	2
Toplam	1568	120	26

uların yanı sıra hanelerde yaşayan bireylerle ilgili de bilgi toplanmıştır. Araştırma anketinin uygulandığı 1568 hanede toplam 6445 kişi ile ilgili bilgi elde edilmiştir.

Araştırmada anketlerin yanı sıra derinlemesine mülakat yoluyla da veri toplanmıştır. Mülakatlar çalışma yaşamındaki gençler, kadınlar ve erkeklerin yanı sıra illerde toplumsal grup içerisinde tanınan ve saygı gösterilen bireyler oldukları için Roman kanaat önderi olarak kabul edilebilecek kişilerle ve muhtarlarla da yapılmıştır. Tüm mülakatlar yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar genel olarak 45 dakikadan fazla sürmüştür. Bazı mülakatlar birkaç saati bulabilmiştir.

Araştırma verileri üçüncü olarak odak gruplarından toplanmıştır. Başlangıçta her ilde farklı mesleklerden, yaşlardan ve cinsiyetlerden oluşan 10-12 kişilik bir grupta odak grup çalışması yapılması planlanmıştır. Ne var ki, bu ancak birkaç ilde geniş aile yapısı içinde mümkün olabilmektedir. Çünkü Romanlarda kadınlar aileden olmayan erkeklerle bir araya gelmekten kaçınılmaktadırlar. Bu bakımdan planlandığı gibi değişik yaşlardan kadın ve erkeklerden oluşan gruplar bir araya getirilememiştir. Bunun yerine her ilde birisi kadınlardan biri de erkeklerden oluşan 8-12 kişi arasında değişen sayıda kişinin yer aldığı ikişer odak grup çalışması yapma yoluna gidilmiştir. İstanbul'da odak grup sayısı ilçe sayısının çokluğundan dolayı 4 olmuştur.

4. ROMANLARDA EVLENME BİÇİMİ

Romanlarda evlilik pratiklerinin incelenmesinde, hane reisinin ve eşinin hangi yoldan evlendiği esas alınmıştır. Bu noktada Şekil 1'e yansıyan verilerde görüldüğü gibi, Romanlar arasında en yaygın evlilik türü, anlaşarak gerçekleştirilen evliliklerdir. Bunu kaçarak gerçekleştirilen evlilikler ile görücü usulüyle yapılan evlilikler takip etmektedir. Hem görücü usulüyle hem de anlaşarak evlenenlerin oranının yanı sıra berdel yoluyla evlenenlerin oranı dikkate alınmayacak kadar düşük düzeydedir.

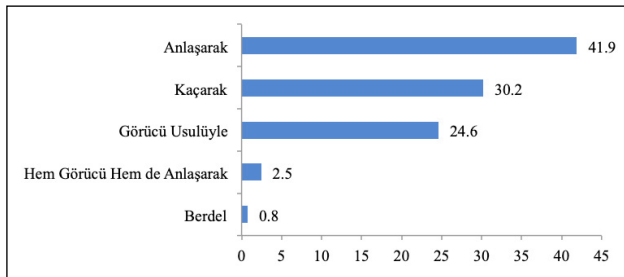
Anlaşarak evlenme, evlilik akdini gerçekleştiren tarafların, kendi sosyal çevrelerinin keşilmesi yoluyla evlenmeleri anlamına gelmektedir (Gültepe & Özkan, 2017). Bu yolla yapılan evlilikler günümüz modern toplumlarında yaygın olarak görülmektedir. Romanlar arasında modern evlilik yönteminin yüksek oranlı oluşu Romanların ekseriyetle zamanın ruhuna uygun bir şekilde evlilik akdi gerçekleştir-

diklerini göstermektedir. Görücü usulü ile evlilik, ailelerin evlilik sürecinde aktif rol oynayarak, tarafların seçimine dahil olmalarıyla gerçekleştirilen evliliklerdir. Bu tür evlilikler daha çok, geleneksel toplumlarda görülmektedir (Sezen, 2005). Romanlar arasında azımsanmayacak düzeyde gerçekleşen görücü usulü evlilikler, grup içerisindeki geleneksel toplum yapısına sahip ailelerin göz ardı edilmemesi gereken bir oranda var olmaya devam ettiğini göstermektedir.

Berdel tarzı evlilik ise, daha çok başlık parası gibi uygulamaların yaygın olduğu ve bundan kaçınmak için gerçekleştirilen evliliklerdir (Tacoğlu, 2011). Aileler, başlık parası ödememek için aralarında anlaşır. Bu evlilik yönteminde ailenin evlilik çağındaki erkek çocuğu diğer ailenin evlilik çağındaki kızıyla evlendirilirken, yine aynı ailenin evlilik çağındaki kız çocuğu, diğer ailenin evlilik çağındaki erkek çocuğuyla evlendirilir. Bu tür evliliklerde zorla evlendirmelerin yaşanması gayet olasıdır. Romanlar arasında berdel yöntemi yok denecek kadar az bir oranda olup daha çok Türkiye'nin Doğusu ve Güneydoğusunda yaşayan Domlar arasında görülmektedir (Gezici, 2019).

Romanlarda evlilik pratikleri arasında en dikkat çekici evlilik yöntemi ise, kaçarak evlenmedir. Kaçarak evlenme, tarafların ailelerinin rızası dışında gerçekleştirdikleri evliliklerdir (Kesgin vd., 2019). Bu evlilik yönteminde, genellikle düğün yapılmaz ve evlenmek isteyen çift yaşadıkları yerden başka bir yere giderler. Bu tür evlilikler, Türkiye'de ekseriyetle aileler tarafından hoş karşılanmaz, dolayısıyla aileler arasında ciddi sorunların ve anlaşmazlıkların doğmasına sebep olabilir. Romanlar arasında kaçarak evlenmenin, Türkiye genelinde yaşanan kaçarak evlenmelerden daha farklı bir şekilde yaşandığı gözlenmiştir. Öncelikle bu tür evlilikler ilgili tabloda görüldüğü gibi, Romanlar arasında gayet yaygındır. Fakat genelde ailelerin rızası gözetilmeden gerçekleştirilen bu evlilik türü, Romanlar arasında kabul gören bir alışkanlık halini almıştır.

Kaçarak evlenme, yaygın bir uygulama olduğundan, kişilerin birbirlerinden etkilenmesi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu noktada Romanlar arasında kaçarak evlenmeyi yaygınlaştıran motivasyonlar bulunmaktadır. Bunlardan öncelikli olanı masraftan kaçınma isteğidir. Düğün ve öncesindeki süreçlerde yapılan harcamalardan kaçınmak için, kaçarak evlenmelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanında bir diğer etken de ailenin evliliğe razı olmamasından dolayı, aileleri evliliğin kabulüne zorlamaktır. Evlilik birliği sağlandıktan sonra, barışma yoluyla aileler evliliği kabule zorlanmaktadır. Bu tür evliliği yaygınlaştıran bir diğer durum da kanuni olarak evlenmelerinde engel görülen kişilerin, özellikle ergenlik çağına gelmemiş çocukların, kaçarak resmi olmayan kanallarla evlenmeleridir. Bu durum suç teşkil ettiğinden, şikâyet üzerine, çok ciddi kanuni yaptırımlarla karşılanmaktadır. Bu noktada, Romanlar arasında kaçarak evlenme ile alakalı gözlenen en ilginç durum ise, kaçma-kaçırmanın zikredilen nedenler dışında, macera arama saikiyle gerçekleşebilmesidir. Hâkim geleneklere uygun olarak, ailelerin rızası alınmış, hatta

Şekil 1. Romanlarda evlilik biçimi.

nişanlanma yoluyla evlilik birliğinin gerçekleşeceği çevreye duyurulmuş olursa dahi, kaçma-kaçırmaların yaşandığı görülmektedir. Kaçarak evlenmenin Roman erkekleri arasında bir şan ve yiğitlik göstergesi gibi algılanması ve normal karşılanması, bu tür evlilikleri teşvik edebilmektedir (H. Tosun, mülakat, 3 Temmuz 2018).

Samsun'da yaşayan bir katılımcının görüşleri, sadece mülakatın verildiği ilde değil, Romanların yaşadığı illerin çoğunda kaçarak evlilik sorununa ışık tutacak niteliktedir:

Burada gençlerin çoğu küçük yaşta kaçarak evleniyor. Aileler çocuklarını vermek istemediği zaman gençler anlaşır kaçıyorlar. Benim kendi oğlum şu anda askerlik çağında. 14 yaşında bir kız kaçırdığı için 24 sene hapis cezasıyla yargılanıyor. Yakalanmamak için sürekli kaçıyor. Bu mahallede birçok genç bu durumdadır. Küçük yaşta kız kaçırmaktan aranan çok kişi var. Mahallede suç oranı yüksektir. Çoğu kız kaçırmaktan kaynaklanıyor. Herkes iç içe yaşadığı için birbirini örnek alıyor. Bu da olumsuz davranışların sürekliliğini sağlıyor. (M. Eser, mülakat, 16 Şubat 2018)

Kaçma-kaçırma olayının önüne geçmek için anne-babaların bilinçlendirilmesinin yanı sıra çocukların da bilinçlendirilmesi son derece önemlidir. Burada tekrar etmekte yarar vardır: Romanlar arasında kaçarak veya kaçırarak evlenme çoğunlukla küçük yaşlardaki evliliklerde geçerli olmakla birlikte sadece bu evliliklerle sınırlı değildir. Kanunen yetişkin çiftlerde de kaçmak veya kaçırmak yoluyla evlilik söz konusudur.

Romanlar arasında gerçekleştirilen evlilik türleri, iller üzerinden incelendiğinde, anlaşarak evlilik yapma oranının en yüksek olduğu ilin Kocaeli olduğu görülür. Kocaeli'ni İzmir ve Çanakkale takip etmektedir. Romanlar arasında anlaşarak yapılan evliliklerin en düşük yoğunlukta izlendiği il ise Hatay'dır. Hatay ilini, bu bağlamda Edirne ve Ankara takip etmektedir. Belirtilen illerde yapılan mülakat ve odak grup görüşmelerinde, evlilik türleri ile ilgili soruya alınan cevapların bu oranları doğrular nitelikte olduğu görülmüştür:

Önceleri erken evlenmeler oluyordu. Ama şimdi 19-20 yaşlarında evleniyor çocuklar. Kaçarak evlenmeler az da olsa oluyor. Ama anlaşarak evlenmeler tercih ediliyor. Bizde görücü usulü evlenme pek yapılmaz. (Kocaeli Odak Grup Çalışması, 13 Temmuz 2018)

Roman olmayanlarla evlilik yapılıyor ancak akraba evliliği yok bizde. Ayrıca anlaşarak evlenmek çok yaygın. Bir de kaçarak evlilikler var. (G. Kocar, mülakat, 14 Temmuz 2018)

Beğenerek, anlaşarak. Bizde görücü usulü yoktur. Onu da not alın. Romanlarda görücü usulü olmaz. İlkokula başladık mı tamam, yandı ortalık. (A. Özbay, mülakat, 26 Ağustos 2018)

Çalışmanın yürütüldüğü iller arasında, görücü usulü ile yapılan evliliklerin iller bazında yoğunluklarına bakıldığında ise, en yüksek görüldüğü il yüzde 48,5 oranı ile Hatay'dır. Hatay'ın, anlaşarak yapılan evliliklerin ve kaçarak yapılan evliliklerin diğer illere nazaran daha düşük yoğunluklu bir il olduğu göz önüne alındığında, burada yaşayan Romanlar arasında geleneksel toplumlarda görülen evlilik pratiklerinin daha yaygın olduğu söylenebilir. Romanlar arasında görücü usulü ile evliliğin diğer illere nazaran daha yoğun olarak görüldüğü bir diğer il de Ankara'dır. Bu ili Antalya takip etmektedir.

İlgili tablo incelendiğinde görüldüğü gibi, berdel yoluyla evlilikler araştırma yapılan iller arasında sadece Diyarbakır ve Hatay illerinde görülmektedir. Berdel tarzı evlilikler, Romanlar dışında da bu illerin bulunduğu bölgelerde, genel olarak ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha yaygındır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), 2016). Çalışma kapsamında gözlemlendiği üzere, Diyarbakır ve Hatay, Romanlar arasında Dom nüfusun yoğun olarak yaşadığı illerdir. Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki, berdel yoluyla evlilikler Domlar arasında görülmekte ve bu durum, Domların yaşadıkları bölgedeki yerleşik evlilik pratiklerinden etkilendiklerini göstermektedir.

Çalışma kapsamında Romanlar arasında kaçarak evlenme oranları, iller bazında incelendiğinde, bu evlilik türü-

Tablo 2. Romanlarda Evlilik Biçimi (İllere Göre %)

	Anlaşarak	Görücü usulüyle	Görücü ve anlaşmalı	Berdel	Kaçarak
Ankara	36.1	39.2	4.1	0	20.6
Antalya	43.0	35.0	1.0	0	21.0
Çanakkale	48.5	25.8	6.2	0	19.6
Diyarbakır	39.1	31.3	0.9	9.6	19.1
Edirne	33.1	14.9	1.9	0	50.0
Eskişehir	43.3	32.0	1.0	0	23.7
Hatay	24.8	48.5	2.0	1.0	23.8
İstanbul	41.7	18.6	3.4	0	36.2
İzmir	50.9	14.7	0	0	34.4
Kocaeli	56.2	13.2	6.2	0	24.3
Muğla	38.8	24.7	0	0	36.5
Samsun	41.1	24.1	1.8	0	33.0

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

nün en yoğun görüldüğü il olarak Edirne öne çıkmaktadır. Edirne'yi Muğla ve İstanbul illeri takip etmektedir. Buna karşın Romanlar arasında kaçarak evlenmelerin en düşük olduğu iller ise araştırma bulgularına göre sırayla Diyarbakır, Çanakkale ve Ankara illeridir. Özellikle Diyarbakır ve Ankara illerinde görücü usulü ile evlilik yapma oranlarının diğer illere göre daha yüksek olduğu dikkate alınır, bu illerde geleneksel toplum yapılarında görülen evlilik türlerinin daha yoğun izlendiği söylenebilir. İlgili tabloda görüldüğü gibi, Romanların yaşadığı bütün illerde kaçarak evlenme görülmektedir. Bu evlilik türünün en az yaşandığı il olan Diyarbakır'da dahi, yapılan evliliklerin yaklaşık beşte biri kaçarak evlenme yoluyla yapılmıştır. Tüm bunlar kaçarak-kaçırarak evliliğin Romanlar arasında normalleşmiş ve zımnen de olsa kabul görmüş bir evlilik türü olduğunu göstermektedir.

Romanlar arasında gerçekleştirilen evlilik türleri ile hanenin eğitim ortalaması arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir farklılığın bulunduğu görülmektedir ($p=0,01$). Hanedeki eğitim ortalamasının yüksek olduğu hanelerde, aile reisi ile eşinin anlaşarak evlenme oranları artış eğilimi izlemektedir. Bu durumla bağlantılı olarak, görücü usulü ile evlenme ve kaçarak evlenme oranları, hanedeki eğitim ortalamasının artmasına bağlı olarak düşüş eğilimi göstermektedir.

Eğitim seviyesinin yükselmesi, öncelikle eğitim kurumları vasıtasıyla sosyal çevrenin genişlemesine yol açmaktadır. Böylelikle yeni insanlarla tanışma olasılığı artmaktadır. Bunun yanında eğitim seviyesinin artması, bireylerin ilgi alanları üzerinde etki sahibidir (Şişman, 2007). Bu da evlilik sürecinde bireylerin, kendi eğitimlerine denk yahut yakın eğitim almış kişilerle evlenmelerini, ilgi alanlarının benzeşmesi dolayısıyla etkilemektedir. Bu duruma ilaveten, eğitim

seviyesinin yükselmesi, elbette ki “bağımsız birey” olabilmeyi tek başına tesis etmese de etkilemektedir (Güneş, 2012). Eğitimin gelir ile alakalı olan ilişkisi de kişilerin ailelerinin karar alma sürecindeki doğrudan müdahalesini kısıtlayarak, kendi başlarına karar almalarını ve karşılıklı anlaşarak eş seçimini gerçekleştirmelerini kolaylaştırmaktadır.

Romanlar arasında görülen evlilik türleri ile hane geliri arasındaki ilişki incelendiğinde benzer biçimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p=0,02$). İlgili tabloda görüldüğü gibi, hanenin gelir seviyesinin yükselmesine bağlı olarak, anlaşarak evlenme oranlarında yükselme eğilimi görülmektedir. Bu durumla ilişkili olarak da görücü usulü ile gerçekleştirilen evliliklerde ise azalma eğilimi görülmektedir. Kaçarak evlenme oranlarında ise, gelirin artması yahut azalmasına bağlı olarak belirgin bir eğilimin ortaya çıktığı söylenemez.

Gelir seviyesindeki artış artmasına rağmen kaçarak evlenme oranlarında artışlar ve azalışlar yaşanmaktadır. Bu da göstermektedir ki, gelir seviyesindeki artış, anlaşarak evlenme ve görücü usulüyle evlenme yöntemleri üzerinde etkili olurken, kaçarak evlenme sürecinde gelir seviyesinden farklı dinamiklerin öne çıktığı söylenebilir. Normal şartlar altında, gelir seviyesinin artması, kişinin ekonomik özgürlüğünü eline alması dolayısıyla, kendi karar alma süreçlerinde özgürleşmesine katkı sağlayabilmektedir. Bu durumda da, ailelerin karar alma mercii olma rolleri kısıtlanmaktadır. Fakat kaçarak evlenme sürecinde ailelerin karar alıcı nitelikleri yoğun olmadığından, gelir seviyesi yüksek de olsa, çiftlerin daha bağımsız karar aldıkları görülmektedir. Bu durum da kaçarak evlenmeyi tetikleyen motivasyonlar arasında, düşük masraflarını ödemekten yahut başlık parası ödemekten kaçınma gibi durumların yoğun

Tablo 3. Romanlarda Evlilik Biçimi (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

	Anlaşarak	Görücü usulüyle	Görücü ve anlaşmalı	Berdel	Kaçarak
Eğitim Ortalaması					
Hiç eğitim almamış	40.2	24.9	3.0	0.6	31.4
0-1 Yıl	48.1	14.8	7.4	0	29.6
1-5 Yıl	39.0	27.7	1.6	0.5	31.2
5-8 Yıl	42.8	21.7	3.5	1.5	30.5
8-12 Yıl	51.3	21.2	2.6	0	25.0
12-16 Yıl	76.9	7.7	0	0	15.4
Toplam Gelir					
10.000 ve altı	37.7	28.2	3.2	1.8	29.1
10.001-20.000	37.6	25.0	3.1	1.0	33.2
20.001-30.000	44.0	26.5	1.0	0.6	27.8
30.001-40.000	43.2	23.3	3.5	0.9	29.1
40.001-70.000	42.9	22.1	1.8	0	33.2
70.001-100.000	51.2	20.7	4.9	0	23.2
100.001 ve üstü	54.2	18.8	0	0	27.1

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

motivasyonlardan olmadıklarını göstermektedir. Romanlar arasında gelir seviyesi ne olursa olsun, kaçarak evlenmenin yaşandığı görülmektedir.

5. ERKEN YAŞTA EVLİLİK SORUNU

Kaçarak-kaçırarak evlilikte rol oynayan öne çıkan sorunlardan biri Roman gençler arasında gerçekleşen erken yaşta evliliklerdir. Mülakat veya odak grup çalışmasında yer alan katılımcılar da dahil olmak üzere Romaların dikkat çeken oranda bir kesimi erken yaşta evlilik yapmıştır. 12 yıllık zorunlu eğitimden dolayı erken yaşta evlilikler azalmış olmakla birlikte varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Zira Roman çocuklarının bir kısmı ilköğretimden sonra okula gitmemekte, bir kısmı da lise çağında okulu terk ederek erken yaşta evlenmekte veya çalışmak suretiyle hayata atılmaktadır. Erken yaşta evlilik, özellikle orta yaş ve yaşlı kuşakta daha fazla yoğunlaşmaktadır.

Küçük yaşta evlilik özellikle kadınlarda daha fazla oranda kendini göstermektedir. Araştırma bulgularına göre araştırmaya katılan kadınların yüzde 55,7'si 18 yaşın altında evlilik yapmıştır. Erken yaşta evlilik tek başına Romanların sorunu değildir. Kadınlarda erken yaşta evlilik, genel olarak Türkiye'de yaygın olan bir sorun olup her bölgede belli oranlarda görülmektedir. Türkiye çapında 26 ilde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre 2012 yılı itibariyle kadınların yüzde 9,6'sı 15 yaşın altında iken, yüzde 33,7'si ise 16-18 yaş arasında iken ilk evliliğini yapmıştır (Çaha vd., 2015). Kars, Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerini kapsayan TRA2 bölgesinde yapılan başka bir araştırmaya göre kadınların yüzde 35,1'i 17 yaşın altında evlilik yapmıştır (Çaha vd., 2017). TÜİK (2020) verileri dikkate alındığında kadınlarda erken yaşta evliliğin, Türkiye'nin genelinde görülen sosyolojik bir sorun olduğu söylenebilir. Ancak Romanlarda bu sorun Türkiye geneline göre kendini daha fazla oranda hissettirmektedir.

Tablo 4. Romanlarda Evlilik Yaşı

	Kadın	Erkek
13 ve altı	5,9	1,7
14	9,1	1,6
15	12,1	5,0
16	14,5	8,3
17	14,1	11,0
18	15,4	11,4
19	8,3	8,7
20	7,1	10,3
21-25	10,0	32,5
26-29	1,9	6,4
30 ve üstü	1,6	3,3

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Romanlarda erken yaşta evlilik erkeklerde de görülmektedir. Ancak kadınlarla karşılaştırıldığında erkeklerin kadınlara göre daha düşük oranda küçük yaş evliliği yaptığı görülür. Nitekim araştırma bulgularına göre erkeklerin yüzde 39'u 18 veya daha küçük yaşta evlilik yapmıştır. Oysa bu oran kadınlarda yüzde 71,1'e kadar çıkabilmektedir. Romanlarla ilgili yapılan araştırmalar benzer sonuçlara ulaşmışlardır (Taylan, 2016). Romanlarda kadının erken yaşta evliliği adeta kültürel bir norm haline gelmiştir. Bir katılımcının, "Bizde kız 16 yaşını geçtikten sonra evlenmemişse evde kalmış muamelesi görülür" (S. Çınar, mülakat, 3 Eylül 2017) şeklindeki ifadesi bu kültürel kalıba işaret etmektedir.

Bu kültürel alışkanlığın maddi imkanlarla ve çocukların yetiştirme tarzıyla yakından ilişkisi bulunmaktadır. Araştırma projesi kapsamında görüşülen bir katılımcının ifadeleri bu gerçeğe gösterir yöndedir:

Çocuklar ailenin tek bir odadaki yaşamından gerek bunalarla gerekse her türlü şeye tanık olarak erkenden evden ayrılmak istiyorlar. Bir de karşı cins ile ilişki kurmayı çok erken yaşta öğreniyorlar. Bu nedenle 12-13 yaşlarında kaçarak evlenmeler yaşıyor. Bunun sonucunda çocukluğunu yaşayamayan çocuklar ve eğitimsiz bireyler oluşuyor. Çünkü evlenme ile birlikte okumadan vazgeçiş kaçınılmaz hale geliyor. (T. Şallı, mülakat, 4 Mayıs 2018)

Erken yaşta evliliğin temelinde kültürel alışkanlıklar ve kalıplar yer almakla birlikte bazı durumlarda çaresizlik de kadınları küçük yaşta evliliğe itebilmektedir. Araştırmaya katılan ve erken yaşta evlilik yapmış olan bir kadının ifadeleri bu düşüncüyü doğrulayıcı niteliktedir:

Ben 33 yaşındayım, evliyim ve 3 çocuğum var. İlkokul mezunuyum. Buraya İzmir'den gelin olarak 12 yaşında geldim. 13 yaşında anne oldum. Eşim şu an hapiste. Bugün yeniden evlen deseler asla 12 yaşında evlenmem. Kadınlar kendi ayakları üzerinde duramadıkları için eziliyorlar. Hatta benim şu anda 11 yaşındaki kızıma 3 aile dünür oldular. O nedenle ben çocuğumu okumaya yönlendiriyorum ama başlarında bir baba olmayınca ne yapacağımı bilemiyorum. Çevremiz de kızları evlenmeye doğru yönlendiriyor. Onlar gelip kızımı istemeseler kızım da böyle bir şeyi bilmeyecek. Şimdiden hevesleniyor evlenmeye. (B. Atlı, mülakat, 16 Temmuz 2017)

Roman çocukları genelde sokakta yaşamlarını sürdürdükleri için kız ve erkek çocuklar erken yaşlardan itibaren flört etmeye başlamaktadırlar. Hatta bazı durumlarda erken sayılır yaşlarda çocuklar arasında cinsel deneyim yaşanmaktadır. Bu da çocukların resmi ergenlik yaşını beklemeden evlenmelerine yol açmaktadır. Aileler izin vermeyince bu kez kaçmak suretiyle evlilik gerçekleşiyor. Erken yaşta evlilik hem kız çocuklarında hem de erkeklerde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Kız çocuklar çocukluklarını yaşamadan ve fizyolojik gelişimlerini tamamlamadan anne olmaktadır. Bu da kadınların erken yaşlardan itibaren sağlık sorunlarıyla karşılaşmalarına ve bilinçsiz biçimde çocuk yetiştirmelerine yol açmaktadır. Erkekler ise reşit olmayan yaşta kız çocuğunu kaçırmak veya onunla cinsel ilişkiye girmekten dolayı suçlu duruma düşmektedirler. Katılımcının ifadeleri bu sorunun ne denli dikkat çekici olduğunu gözler önüne sermektedir:

Erken yaşta evlilik Romanlarda tüm sorunların temelinde yer

alıyor. Eğitim sorunlarının temelinde de erken yaşlarda evlilik yer alıyor. Bugün Türkiye’de erken evlilikten dolayı mahkemeye sevk edilen ve hapis cezası alan 20 bin kişi var. Bunların çoğu Roman ve çoğu şu anda kaçak durumda yaşıyor. Bu şekilde evlenen çiftlerin eşleri ve çocukları mağdur durumdadır. (G. Coşkun, mülakat, 14 Temmuz 2018)

Gençlerin hayata dair bir planları yok. Evde huzursuzlar. O yüzden evleniyorlar. Şu an Keşan’da bu yüzden hapiste olan 30 çocuk var. (A. Yalova, mülakat, 7 Mayıs 2018)

Konuya iller bazında bakıldığında erken yaşta evliliklerin farklı oranlarda olmakla birlikte tüm illerde yaşandığı görülmektedir. Yine de kadınlarda 13 yaş ve altında evliliklerin en fazla gerçekleştiği üç il Samsun, Diyarbakır ve Kocaeli’dir. Buna karşın kadınlarda 18 yaş ve üstünde evliliklerin en fazla gerçekleştiği üç il sırasıyla Eskişehir, Muğla ve Edirne’dir. Muğla’da gerek kadınlarda gerekse erkeklerde 13 yaş ve altında hiçbir evliliğin gerçekleşmemiş olması bir bulgu olarak kaydedilmeye değerdir. Zira söz konusu yaşta evliliğin gerçekleşmediği tek il burasıdır.

Gerek kız gerekse erkek çocukların erken yaşta evliliğini önlemenin en etkili yolu çocukları okul yaşamı içinde tutmaktan geçer. Türkiye’de uygulanmakta olan 12 yıllık zorunlu eğitim bu bakımdan bir şans olarak kabul edilmelidir. Çocuklar 12 yıl eğitim hayatının içinde kaldıklarında doğal olarak 18 yaşını tamamlamış olarak liseyi bitirmiş olmaları. Bu da onların erken yaşta evliliğini önlemektedir. Bir katılımcının, “Önceden 12-13 yaşında gençler kaçarak evlenirdi. Artık gençler liseye gidiyor, 12 yıl okumak zorunda kalıyor. Spor yapıyorlar. Bu nedenle ilgilerini başka yönlere aktarıyorlar,” (Edirne Odak Grup Çalışması, 4 Mayıs 2018) şeklindeki ifadesi eğitimin bu konuda ne denli bir rol oynadığını göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre Romanlarda eğitim düzeyi arttıkça evlilik yaşı da ayna paralelde artma eğilimine girmektedir. Bu da ikisi arasında doğrusal bir ilişkinin

olduğunu göstermektedir (Erkek için $r=0,11$; Kadın için $r=0,13$). İlgili tabloda görüldüğü gibi, kadınlarda 18 yaş ve üstünde evlilik yapanların hiç eğitim alamayanlar içindeki oranı yüzde 33,3 iken, bu oran liseden sonra eğitim alanlarda yüzde 85,7’ye kadar yükselmektedir. Benzer bir tablo erkeklerde de kendini göstermektedir. Erkeklerde de hiç eğitim almayanların yüzde 57,7’si 18 yaş ve üstünde evliliğini yaparken, lise üstü eğitimi olanların yüzde 100’ü bu yaşta sonra evlenmiştir.

Eğitimin Romanlarda üç yoldan erken yaşta evliliğin önüne geçtiğini söyleyebiliriz: Birincisi, eğitim yoluyla Roman çocukları evlilik konusunda bilgiler edinmekte ve dolayısıyla bilinçlenmektedir. İkincisi, eğitim alan çocuklar kendi topluluklarının etrafındaki barikatları aşarak Roman olmayanlarla temas kurmakta, bunun da sonucunda arkadaşlık ve etkileşim geliştirmektedir. Bu da doğal olarak Roman çocuklarının onların yaşam kalıplarından etkilenmesine yol açmaktadır. Üçüncüsü olarak da eğitim, çocukları ilerleyen yaşa kadar okulda tuttuğu için onların erken yaşta evlenmelerini veya hayata atılmalarını önlemektedir. 12 yıllık zorunlu eğitim bu bakımdan Roman çocukları için hayati öneme sahiptir (Aydın vd., 2019).

Konuya gelir düzeyi üzerinden bakıldığında eğitime benzer bir tablonun burada da kendini gösterdiği anlaşılır. İlgili tabloda görüldüğü gibi, gelir düzeyi arttıkça Romanlar arasında evlilik yaşı da doğru orantılı olarak artmaktadır. Söz gelimi, düşük geliri olan ailelerde kadınların yüzde 66,7’si 18 yaşın altında evlilik yaparken, bu oran en yüksek gelir grubunda yüzde 50,1’e kadar gerilemektedir. Benzer bir tablo erkeklerde de kendini göstermektedir. Erkeklerde en düşük gelir grubuna mensup olanların yüzde 42,3’ü 18 yaşın altında evlilik yaparken, en yüksek gelir grubunda bu oran yüzde 23,4’e düşmektedir. Kısaca, Romanlarda gelirin artışına paralel olarak evlilik yaşı da artma eğilimi göstermektedir.

Tablo 5. Romanlarda Evlilik Yaşı (İllere Göre %)

	13 ve altı		14-15 arası		16-17 arası		18 ve üstü	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Ankara	6.2	2.1	16.5	7.2	35.1	18.6	42.3	72.2
Antalya	5.0	1.0	22.0	9.0	36.0	27.0	37.0	63.0
Çanakkale	7.2	2.1	16.5	5.2	33.0	15.5	43.3	77.3
Diyarbakır	9.6	1.7	20.9	7.0	24.3	21.7	45.2	69.6
Edirne	1.9	0.6	16.9	3.9	26.0	15.6	55.2	79.9
Eskişehir	4.1	2.1	15.5	11.3	26.8	20.6	53.6	66.0
Hatay	3.0	1.0	33.7	5.9	31.7	28.7	31.7	64.4
İstanbul	6.2	0.7	19.3	5.5	27.2	14.5	47.2	79.3
İzmir	7.4	0.6	21.5	9.2	30.1	15.3	41.1	74.8
Kocaeli	6.9	0.7	21.5	8.3	27.8	19.4	43.8	71.5
Muğla	0	0	18.8	1.2	25.9	20.0	55.3	78.8
Samsun	10.7	4.5	33.0	5.4	25.0	26.8	31.3	63.4

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 6. Romanlarda Evlilik Yaşı (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

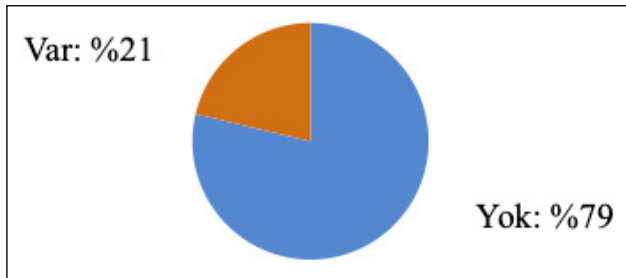
	13 ve altı		14-15 arası		16-17 arası		18 ve üstü	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim Ortalaması								
Hiç eğitim almamış	11.3	1.2	29.2	8.9	26.2	32.1	33.3	57.7
0-1 Yıl	6.4	0.8	23.2	9.6	26.8	17.6	43.6	72.0
1-5 Yıl	6.2	1.7	19.3	6.4	30.1	20.6	44.4	71.3
5-8 Yıl	5.0	1.2	21.6	6.7	31.0	17.9	42.4	74.2
8-12 Yıl	1.8	1.2	14.6	0.6	25.1	11.1	58.5	87.1
12-16 Yıl	11.3	0	7.1	0	7.1	0	85.7	100.0
Toplam Gelir								
10.000 ve altı	9.1	1.4	22.7	6.4	30.5	24.1	37.7	68.2
10.001-20.000	6.7	2.1	23.2	7.7	27.6	18.8	42.5	71.4
20.001-30.000	5.5	1.3	21.7	5.5	29.4	16.5	43.4	76.7
30.001-40.000	5.7	0.4	18.5	5.3	30.8	21.1	44.9	73.1
40.001-70.000	3.2	0.4	18.2	6.1	28.2	18.9	50.4	74.6
70.001-100.000	6.1	3.7	18.3	9.8	23.2	15.9	52.4	70.7
100.001 ve üstü	2.0	0	26.5	8.2	26.5	18.4	44.9	73.5

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiyede Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

6. ROMANLARDA AKRABA EVLİLİĞİ

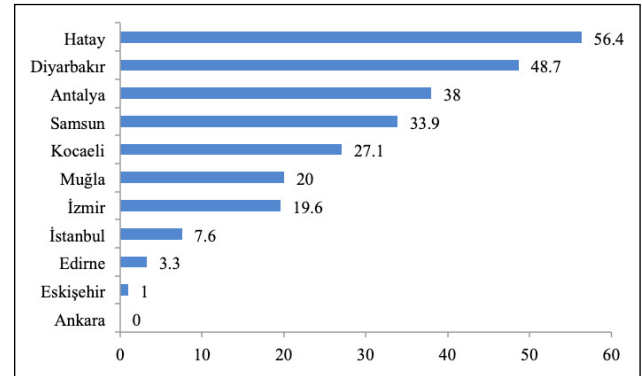
Çalışma kapsamında Romanlarda, akraba evliliklerinin yoğun olup olmadığı da araştırılmıştır. Araştırılan haneler içinde akraba evliliğinin olduğunu belirtenlerin oranı, yüzde 21,3 iken, yüzde 78,7 oranındaki kısım akraba evliliğinin bulunmadığını belirtmiştir. Bu durum Türkiye’de akraba evliliği ortalaması ile benzerlik taşımaktadır. AÇ-SHB (2016) verilerine göre, Türkiye’de evliliklerin yüzde 23,2 oranındaki kısmı akraba evliliğidir. Türkiye’de akraba evliliği ortalamasıyla, Romanlar arasında akraba evliliği ortalaması arasında yaşanan bu benzerlik, akraba evliliğinin Romanlara özgü bir karakter taşımadığını göstermektedir.

Romanlar arasında akraba evliliğinin varlığı ilgili tabloda da gösterildiği üzere dikkate değer düzeyde bulunmak-

Şekil 2. Romanlarda akraba evliliği.

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiyede Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

tadır. Akraba evliliği Romanlar arasında genelde kuzenler arasında gerçekleşmektedir. Akraba evliliğinin birçok sebebi bulunmakla birlikte (Ökten, 2009) Romanlar arasındaki esas sebebi, Romanların birbirlerine kaynaşık, başka bir deyişle kapalı bir biçimde yaşamalarıdır. Romanlar, gerek yaşayış tarzlarının benzemesi dolayısıyla, gerekse de toplumun diğer kesimlerinden gördükleri damgalanma (Goffman, 1963/2014; Yaprak, 2015), dışlanma ve ayrımcılık dolayısıyla bir arada yaşama eğilimindedirler. Bu minvalde, aynı mahallelerde yaşayan Romanlar, daha kapalı bir grup olma eğilimi taşımaktadırlar. Bu duruma toplumsal ön yargılar ve ayrımcılık dolayısıyla, Roman olmayan gruplarla

Şekil 3. Romanlarda akraba evliliği (İllere göre %).

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiyede Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

evlilik yapma olasılığında yaşanan düşüş de eklendiğinde, Romanlar arasında akraba evliliği yapma durumu doğal olarak artmaktadır.

Çalışma kapsamında araştırmaya dahil edilen illerde yaşayan Romanlar arasında patrilokal evliliklerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Patrilokal evlilikler, evlenen çiftin erkeğin ailesiyle birlikte yaşadığı evlilikler anlamına gelmektedir (Bağlı & Sever, 2005). Bu tür evliliklerde erkeğin babasının otoritesinin etkin olduğu görülmektedir. Romanlar arasında kaynana gelinler üzerinde bir güç sahibi olup evde güçlü bir figürdür (Çelik & Yüce Tar, 2016). Romanlar arasında bu tür evliliklerin yaygın oluşunun temelinde ekonomik nedenlerin bulunduğu gözlenmiştir. Gelir seviyesinde yaşanan düşüklük yeni evli çiftleri aileleriyle yaşama noktasında zorlayıcı olmaktadır. Bu konudaki diğer bir zorlayıcı neden de Romanların yaşadıkları mahallelerde gözlenen konut sorunudur. Araştırma bulgularına göre, Roman mahallelerinde yerleşim yeri bakımından büyük bir sıkışmışlık bulunmaktadır. Romanlar kendi mahallelerinden ayrılıp yayılamadıkları için, artan nüfus ve gerçekleşen yeni evliliklerden dolayı doğal olarak mevcut konutlarla idare etmek zorunda kalmaktadırlar.

Romanlar arasında akraba evliliğinin yaygın olma durumu iller üzerinden incelendiğinde, iller arasında dikkate değer bir farklılığın olduğu görülür. Akraba evliliğinin en fazla olduğu iller arasında Dom nüfusunun yoğun olduğu Hatay ve Diyarbakır başı çekmektedir. Diyarbakır'da bir muhtarın dışarıdan bir gözlemci olarak şu ifadeleri buradaki Dom kökenli Romanlarla ilgili sosyolojik bir soruna işaret etmektedir: "Aile yapılarında akraba evliliği var. Başlık

Tablo 7. Romanlarda Akraba Evliliği (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

	Yok	Var
Eğitim Ortalaması		
Hiç eğitim almamış	72.7	27.3
0-1 Yıl	68.0	32.0
1-5 Yıl	76.6	23.4
5-8 Yıl	82.3	17.7
8-12 Yıl	85.8	14.2
12-16 Yıl	100	0
Toplam Gelir		
10.000 TL ve altı	79.0	21.0
10.001-20.000	79.3	20.7
20.001-30.000	77.9	22.1
30.001-40.000	73.6	26.4
40.001-70.000	81.3	18.7
70.001-100.000	87.0	13.0
100.001 ve üstü	72.7	27.3

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

parası da alıyolar. Ayrıca boşanma oranları yüksek. Kız kaçırma ve çokeşlilik yaygın. Dügünleri çok şaşaalı olur" (M. Sayan, mülakat, 24 Ocak 2018). Gerek Diyarbakır'da gerekse Hatay'da yaşayan Domların, diğer illere nazaran daha geleneksel aile yapısına sahip olduklarına çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. Bu illerin diğer illere göre bu konuda daha fazla öne çıkmalarının bir sebebi de geleneksel aile yapısıdır.

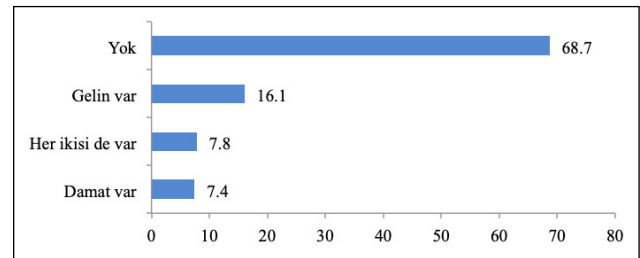
Bazı illerde akraba evliliği oldukça sınırlı düzeyde görülmektedir. Ankara'da ankete katılanlar arasında yer alanlar içinde hiç kimse akraba evliliği yapmamıştır. Akraba evliliği oranı Eskişehir ve Edirne'de yok denecek düzeyde iken, İstanbul'da yüzde 7,6 düzeyinde seyretmektedir. Araştırma kapsamında yapılan bazı mülakatlar da söz konusu şehirlerle ilgili tabloyu pekiştirici niteliktedir:

Burada genellikle evlenmeler anlaşarak oluyor. Akraba evliliği çok yaygın değil. Başka gruplardan karışık evlenme mümkün. (Edirne Odak Grup Çalışması, 4 Mayıs 2018)

Romanlarda akraba evliliği pek olmaz ama Roman olmayanlarla evlenilir. Bizde kız kaçırma yaygındır. Dügünü daha sonra yaparız. Çünkü yaşları reşit olmadığı için nikâh da yapamıyoruz. İmam nikâhı ile evlendiriyoruz. (B. Atlı, mülakat, 16 Temmuz 2017)

Çalışma kapsamında, Romanlar arasında akraba evliliği hanede yaşayanların eğitim ortalamaları üzerinden analiz edildiğinde farklı eğitim grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın bulunduğu görülür ($p=0,021$). Araştırma bulgularına göre eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte akraba evliliği oranları ters orantılı olarak düşmektedir. Hiç eğitim almamış katılımcılardan oluşan hanelerde, akraba evliliği oranı yüzde 72,7 iken, 12-16 yıl arası eğitim almış hanelerde bu oran sıfıra düşmektedir. Eğitim seviyesinin artması, kişilerin akraba evliliğinden kaçınma eğilimlerini arttırmaktadır.

Akraba evliliği ile gelir arasındaki ilişkide de bir farklılaşmanın olduğu görülmekle birlikte bu farklılaşma istatistiksel olarak anlamlı görülmemektedir ($p=0,201$). Zira akraba evliliği bütün gelir gruplarında görülmektedir. Hane gelirinin artması karşısında akraba evliliklerinde bazı gruplarda düşüş, bazılarında ise artış eğilimi görülmektedir. Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki, Romanlar arasında akraba evliliğinin temel motivasyonunu gelir veya servet oluştur-

Şekil 4. Ailede roman olmayan gelin veya damat (%).

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

mamaktadır. Başka bir deyişle, akraba evliliğinde, malî ve serveti aile içinde tutma kaygısından çok sosyolojik değerler rol oynamaktadır.

7. ROMANLARDA DIŞ EVLİLİKLER

Çalışma kapsamında incelenen bir diğer konu da Romanlar arasındaki eş seçimidir. Bu bağlamda, Romanların evlilik seçimlerinde grup içi evlilikleri mi yoksa aksini mi tercih ettikleri araştırılmıştır. Öncelikle belirtilmelidir ki, evlilik birliğinin sağlanması için, aynı sosyal çevreyi paylaşma zarurî olmasa dahi evliliğin doğasından kaynaklanan, sosyal bağlantıya sahip olma şartı bulunmaktadır. Bu durum özellikle de grup olma bilincinin yüksek olduğu ve genel olarak iç içe yaşayan Romanlarda daha fazla geçerlidir. Bu tür topluluklar arasında benzer kültürel çevrelerde yaşamının, benzer sorunlarla karşılaşmanın ve benzer duyguları paylaşmanın iç evlilikleri (endogami) hızlandırdığını söyleyebiliriz.

Araştırma bulgularına göre Romanlar arasında grup içi evlilik yapma oranı oldukça yüksektir. Katılımcıların yüzde 68,7'sinin ailesinde Roman olmayan gelin veya damat bulunmamaktadır. Buna karşın ailesinde Roman damat, gelin veya her ikisinin bulunduğu aile oranı yüzde 31,3 düzeyindedir. Bu da üç aileden birinde Roman olmayan damat veya gelinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Bir katılımcının ifadeleri Romanlarda dış evlilik tablosuna ışık tutacak niteliktedir:

Evet, bizim burada Roman olmayanlarla evlenen epey insan var. Benim bildiğim kadarıyla 6-7 tane gelinimiz var. Daha fazla sayıda da damat var. Yani daha fazla kız veriyoruz. Etrafta gördüğümüz gibi bizim kızlarımız genelde beyaz tenli ve güzel oluyorlar. Onun için damat sayısı bizde gelin sayısından daha fazla. (P. Çevik, mülakat, 18 Şubat 2018)

Araştırma bulgularına göre, Romanlar dışarıdan evliliğe açık olmalarına rağmen çoğunlukla grup içi evlilik yapmak durumunda kalmaktadırlar. Grup içinden evlenme oranlarını arttıran öncelikli sebep Romanların kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan ve genellikle bir arada yaşama eğilimi gösteren bir topluluk olmasıdır. Öyle ki, benzer çevrede yaşam, Roman olmayanlarla etkileşim düzeyini de etkilediğinden, bu durum çevreden biriyle evlenilmesini kolaylaştırmaktadır. Evlilik için sosyal ilişkiye sahip olunması gerekmektedir. Bu durumun yanında etkili olan diğer neden de Roman olmayan grupların, Romanlara karşı sahip oldukları olumsuz ve ayrımcı tutumlarıdır. Romanlara yönelik ayrımcı bakış açısı, Romanların grup dışı evlenme olasılıklarını düşürmektedir. Romanların grup içi evliliklerinin yüksek seviyede oluşu, Roman kültürünün diğer çevrelerle etkileşim oranını düşürmekte ve grup içerisinde sürekli şekilde tekrar üretilmesini sağlamaktadır. İki katılımcının ifadeleri bu döngünün nedenini açıkça ortaya koymaktadır:

Benim torunumun bir ay sonra düğünü var. Milas'ın köyünden bir çocukla işe gidip gelirken tanışmışlar. Bize korka korka geldiler. Bizdeki medeni cesareti görünce, Dursun Baba biz insanlığı, medeniyeti ve gerçek İslamiyeti sizde bulduk şeklinde konuşular. (D. Girgin, mülakat, 28 Ağustos 2017)

Aslında kızlarımı Roman olmayan çok kişiler istedi. Kızım çok güzeldir. Roman diye ayrımcılık yaparlar diye düşünüp vermedim. Aslında hepimiz insanız. Allah ayırmaz kimseyi. (G. Fikir, mülakat, 30 Ağustos 2017)

Grup dışı evlilik, tek taraflı gerçekleşen bir şey değildir. Karşı tarafın da bunu kabul etmesi gerekir. Araştırma sürecinde yapılan mülakatlar ve odak grup çalışmaları göstermiştir ki, Romanlar aslında hem dışarıdan kız almaya hem de kız vermeye oldukça açık ve hatta heveslidirler. Ancak bunun fazla oranda gerçekleşebilmesi için karşı tarafın onları kabul etmesi gerekir. Roman olmayan bazı aileler kızlarının Romanlara gitmesini hazmedemediği için çocuğunu evlatlıktan reddetmiştir. Araştırmaya katılan genç bir kadının paylaştığı ifadeler bu gerçeği ortaya koymaktadır:

Ben kendim Roman değilim. Eşim Roman. Roman birine kaçtığım için ailem bunu kabullenmedi. Bu bakımdan Adana'da yaşamıyoruz, burada yaşıyoruz. Çünkü eşimi seviyorum. Birbirimize âşık olduk. Aileme konuyu açınca çok tepki gösterdiler. Vermeyeceklerini söylediler. Biz de bunun üzerine kaçmaya karar verdik. Antalya biraz daha düzenli bir yer olduğu için, burada daha rahat iş yapabileceğimizi düşündüğümüz için buraya geldik. Kaçtığımızda ben 16 yaşındaydım. Eşim de 17 yaşındaydı. (M. Karataş, 2 Eylül 2017)

Katılımcının bu ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Roman olmayan kızlar Roman bir erkekle evlenmek istediği zaman genelde ailelerinin tepkileriyle karşılaşmaktadırlar. Bu bakımdan bu tür evlilikler çoğunlukla kaçma yoluyla gerçekleşmektedir.

Romanlar arasında, ailelerde Roman olmayan gelin-damat olma durumu iller üzerinden incelendiğinde, iller arasında dikkate değer düzeyde farklılıkların olduğu görülür. Zira grup içi evlenmenin en yüksek düzeyde olduğu il, yüzde 78,4 oranla Hatay'dır. Hatay'da grup içi evlilik oranı yüksek olmakla birlikte Domlar ile Romlar ve Abdallar ile Domlar arasında kız alıp verme konusunda çekinceler

Tablo 8. Ailede Roman Olmayan Gelin veya Damat (İllere Göre %)

	Yok	Gelin var	Damat var	Her ikisi de var
Ankara	67.0	16.5	6.2	10.3
Antalya	71.3	10.9	12.9	5.0
Çanakkale	66.0	21.6	9.3	3.1
Diyarbakır	73.3	18.1	4.3	4.3
Edirne	72.3	12.9	5.8	9.0
Eskişehir	62.9	21.6	5.2	10.3
Hatay	78.4	16.7	2.9	2.0
İstanbul	63.9	13.3	12.2	10.5
İzmir	67.7	17.1	9.1	6.1
Kocaeli	71.2	14.4	3.4	11.0
Muğla	57.6	27.1	7.1	8.2
Samsun	75.4	13.2	3.5	7.9

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiye'de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

olduğu da görülmektedir. Hatay'da yapılan mülakatlar ve odak grup çalışmaları bu gerçeği ortaya koymuştur:

Hatay'da Domlar diğerlerine göre baskın bir gruptur. Romanlar Domların dilini konuşurlar, ama Domlar Romanların dilini konuşma gereği görmezler. Domlar Romanlardan kız alıyorlar, ama kendileri onlara kız vermiyorlar. Ancak kaçma şeklinde kızlar onlara gidebiliyor. (C. Çeviren, mülakat, 20 Temmuz 2018)

Hatay'da Romanlarla iç içe yaşayan yoğun bir Abdal nüfusu bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre Abdallarla Domlar arasında evlilik fazla gerçekleşmemektedir. Oysa iki grup da dışarıdakiler tarafından Roman olarak kabul edilmektedirler. Bir Abdal dernek başkanının paylaştığı ifadeleri, dışarıdan aynı olarak görülmelerine rağmen iki topluluk arasındaki gerilimli ilişkiye işaret etmektedir:

Abdallar Domlara biraz tepeden bakarlar. Domlar bir şey olduğunda hemen kavgaya girişirler. Oysa Abdallar sakin insanlardır. Çekingen ve utangaçlardır. Kimseye zarar vermezler. Ben kendim de Abdalım. Son zamanlarda iki topluluk arasında kız alıp vermeler başladı. Eskiden öyle değildi. (V. Toplar, mülakat, 21 Temmuz 2018)

Araştırma bulgularına göre grup dışı evliliğe en fazla açık olan üç il sırasıyla Muğla, Eskişehir ve İstanbul'dur. Buna karşın grup dışı evliliğin en az olduğu üç il ise Hatay, Samsun ve Diyarbakır'dır. İller arasında farklılıklar bulunmasına rağmen bütün illerde grup içi evlenme eğilim Romanlarda baskın bir eğilimdir. Bu durum, grup içi evlenmenin, herhangi bir bölgeye özel bir durum olmadığını, aksine Romanlar arasında genel ve yaygın bir durum olduğunu göstermektedir.

Romanlar arasında grup içi evlenme oranları, hanenin eğitim ortalaması üzerinden incelendiğinde eğitim düzeyinin bu konuda dikkate değer bir farklılığa yol açtığı görülür.

Genel olarak eğitim ortalaması ile grup içi evlilik arasında ters yönde seyreden bir eğilim bulunmaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi, grup içi evlilik yapma oranını düşürmektedir. Bu durum evlenme motivasyonu içerisinde sosyal bağlantı kurma gerekliliği durumunu kanıtlamaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte Roman olmayan kişilerle evlenme olasılığı artmaktadır. Bunda eğitimin dış dünyayla iletişim yolunu açmasının etkili olduğu söylenebilir (Şişman, 2007). Buna ilaveten, eğitim seviyesinde yaşanan artış, kişinin dünya görüşü üzerinde de etki sahibidir. Bu da grup dışı evlenme eğilimini arttırmaktadır.

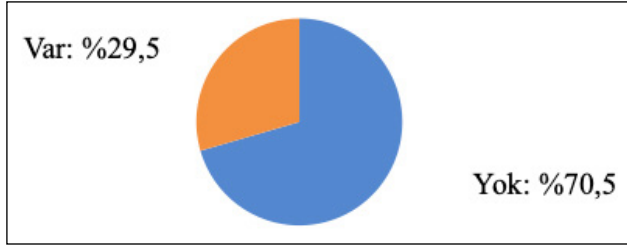
Romanlarda grup içinden evlenme ile hanenin toplam geliri arasındaki ilişki incelendiğinde eğitime benzer bir eğilim burada da göze çarpar. Araştırma bulgularına göre gelir artışına bağlı olarak grup içinden evlenmenin belirgin ve sürekli bir şekilde azaldığı görülmektedir. Mesela en düşük gelir grubunda grup içi evlilik oranı yüzde 68,8 iken, bu oran yüksek gelir gruplarında yüzde 56'ya kadar düşmektedir.

Romanlar arasında grup içi evlenme oranları, hanenin eğitim ortalaması üzerinden incelendiğinde eğitim düzeyinin bu konuda dikkate değer bir farklılığa yol açtığı görülür. Genel olarak eğitim ortalaması ile grup içi evlilik arasında ters yönde seyreden bir eğilim bulunmaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi, grup içi evlilik yapma oranını düşürmektedir. Bu durum evlenme motivasyonu içerisinde sosyal bağlantı kurma gerekliliği durumunu kanıtlamaktadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte Roman olmayan kişilerle evlenme olasılığı artmaktadır. Bunda eğitimin dış dünyayla iletişim yolunu açmasının etkili olduğu söylenebilir (Şişman, 2007). Buna ilaveten, eğitim seviyesinde yaşanan artış, kişinin dünya görüşü üzerinde de etki sahibidir.

Tablo 9. Ailede Roman Olmayan Gelin veya Damat (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

	Yok	Gelin var	Damat var	Her ikisi de var
Eğitim Ortalaması				
Hiç eğitim almamış	76.0	9.9	4.7	9.4
0-1 Yıl	85.2	7.4	7.4	0
1-5 Yıl	70.6	14.1	7.9	7.4
5-8 Yıl	68.3	19.7	5.5	6.6
8-12 Yıl	55.1	20.5	12.2	12.2
12-16 Yıl	7.7	53.8	23.1	15.4
Toplam Gelir				
10.000 TL ve altı	68.8	16.5	10.7	4.0
10.001-20.000	71.2	16.8	4.8	7.1
20.001-30.000	69.7	16.8	5.8	7.7
30.001-40.000	72.9	10.9	8.3	7.9
40.001-70.000	65.5	14.2	8.2	12.1
70.001-100.000	56.1	24.4	12.2	7.3
100.001 ve üstü	60.4	27.1	6.2	6.2

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı "Türkiyede Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi" isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5. Romanlarda başlık parası.

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

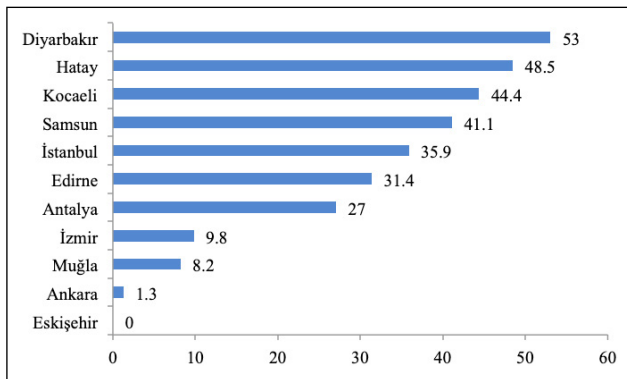
Bu da grup dışı evlenme eğilimini arttırmaktadır.

Romanlarda grup içinden evlenme ile hanenin toplam geliri arasındaki ilişki incelendiğinde eğitime benzer bir eğilim burada da göze çarpar. Araştırma bulgularına göre gelir artışına bağlı olarak grup içinden evlenmenin belirgin ve sürekli bir şekilde azaldığı görülmektedir. Mesela en düşük gelir grubunda grup içi evlilik oranı yüzde 68,8 iken, bu oran yüksek gelir gruplarında yüzde 56’ya kadar düşmektedir.

8. ROMANLARDA BAŞLIK PARASI

Geçmişten günümüze gelen süreçte kamuoyunda yaygınlaşan başlık parası karşıtı algıya rağmen başlık parası Türkiye’de çeşitli isimler altında ve çeşitli uygulamalar şeklinde varlığını sürdürmektedir (Sezen, 2005). Başlık parası daha çok geleneksel ilişkilerin kuvvetli olduğu toplumlarda görülmektedir. AÇSHB’nin konuyla ilgili yapmış olduğu çalışma başlık parasının Türkiye’deki resmini ortaya koymaktadır (AÇSHB, 2016). AÇSHB’nin, Aile Yapısı Araştırması’nın bulgularına dayanarak verdiği bilgiye göre Türkiye’de 15 yaş ve üstü evlenen kadınların yüzde 15,4 oranındaki kısmı için başlık parası verilmiştir.

Romanlar arasında başlık parası vererek evlenme oranı, yüzde 29,5 orandadır ve Türkiye ortalamasının yaklaşık

Şekil 6. Romanlarda başlık parası (illere göre %).

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

iki katıdır. Bu veri, başlık parası uygulamasının Romanlar arasında ciddi şekilde kabul gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Yüz yüze mülakat veya odak grup çalışmalarından elde edilen bilgilere göre başlık parası farklı isimler altında yaşamaya devam etmektedir. Başlık parası uygulaması bazı yerlerde başlık parası olarak isimlendirilirken bazı yerlerde de “süt hakkı”, “analık hakkı” “babalık hakkı” veya “ana topuğu” gibi isimlerle isimlendirilmektedir. Başlık parası Diyarbakır ve Hatay gibi illerde 4-6 bin arasında değişirken; Edirne, Çanakkale, Kocaeli ve İstanbul gibi illerde 8-10 bin TL’ye kadar çıkabilmektedir. Bir katılımcının ifadeleri başlık parasının belirlenmesinde rol oynayan ana faktörün ne olduğunu göstermektedir:

Başlık parası bizim burada devam ediyor. Kızının rengine ve güzelliğine bağlı olarak değişiyor. Sarı, beyaz tenli kızların başlık parası 15 Bin TL’ye kadar çıkabiliyor. Esmer olunca başlık parası daha düşük. (F. Gezgin, mülakat, 27 Ocak 2018)

Katılımcıların verdiği bilgiye bakılırsa başlık parası evlenecek gelin adayının fiziksel özelliklerine göre değişebilmektedir. Bazı gençler başlık parasından kaçınmak için kaçırılmayı tercih etmektedirler. Ancak bazı illerde kız kaçırma olayında iki aileyi uzlaştırmak için kız kaçıran aileye başlık parası adı altında belli miktarda bir çeşit tazminat yüklenmektedir.

Romanlar arasında, başlık parası ile evlenme durumu, iller üzerinden incelendiğinde, iller arasında dikkate değer düzeyde farklılıkların olduğu görülür. Başlık parası uygulamasının Romanlar arasında en yaygın olduğu il, Diyarbakır olarak tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Diyarbakır’daki evliliklerin yarısı başlık parası verilerek gerçekleşmiştir. Diyarbakır’ı Hatay, Kocaeli ve Samsun illeri takip etmektedir. Araştırmaya değişik şehirlerden katılan katılımcıların aktardıkları ifadeleri başlık parasının durumdan duruma değişen yapısının yanı sıra bu paranın ne için kullanıldığına işaret etmektedir:

Burada başlık parası maalesef var. Yaklaşık 6-7 bin civarındadır. Yalnız kız kaçtığı zaman başlık parası 15 bin TL’ye kadar çıkabiliyor. Kız kaçırma olayında biz dernek olarak veya kanaat önderleri devreye girip konuyu barışçı bir yoldan çözüyoruz. Bu da yaklaşık olarak 15 bin TL başlık parasıyla oluyor (Ç. Teke, mülakat, 20 Temmuz 2018).

Başlık parasına gelince; evet, bizde başlık parası devam ediyor. Genelde 4-6 bin TL arasında değişiyor. Yalnız kız annesi bunu çocuğu için çeyiz olarak harcıyor. Yoksa bu paradan yararlanan olmuyor (M. Ergüder, mülakat, 16 Şubat 2018).

İller arasında yaşanan bu farklılaşmanın iki şeyi gösterdiğini söyleyebiliriz: Birincisi, başlık parası Eskişehir dışındaki illerin hemen hemen hepsinde Romanlar arasında şu ya da bu oranda varlığını sürdürmektedir. İkincisi de başlık parasının varlığı ve miktarı ilden ile değişiklik göstermektedir.

Romanlar arasındaki başlık parası uygulaması, hanedeki eğitim ortalaması üzerinden incelendiğinde, farklı eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülür ($p=0,043$). Hanenin ortalama eğitim düzeyinin artışına paralel olarak başlık parası düşme eğilimine girmektedir.

Tablo 10. Romanlarda Başlık Parası (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

	Yok	Var
Eğitim Ortalaması		
Hiç eğitim almamış	62.3	37.7
0-1 Yıl	56.0	44.0
1-5 Yıl	68.9	31.1
5-8 Yıl	73.5	26.5
8-12 Yıl	79.1	20.9
12-16 Yıl	100	0
Toplam Gelir		
10.000 TL ve altı	67.7	32.3
10.001-20.000	75.1	24.9
20.001-30.000	67.4	32.6
30.001-40.000	69.7	30.3
40.001-70.000	68.3	31.7
70.001-100.000	77.9	22.1
100.001 ve üstü	70.5	29.5

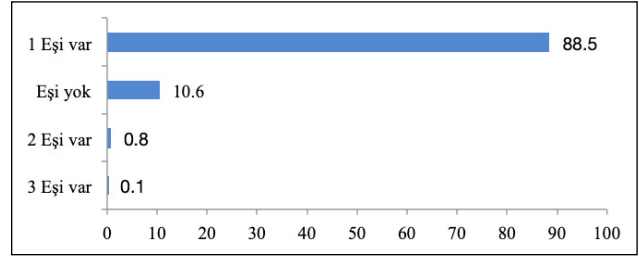
Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Hiç eğitim almamış hanelerdeki katılımcıların yüzde 37,7 oranındaki kısmı evliliklerinde başlık parası uygulamasının var olduğunu belirtmişlerdir. Bu oran eğitim ortalamasının artmasına bağlı olarak düşmekte ve 12-16 yıl arası eğitim almış hanelerdeki katılımcılarda tümüyle ortadan kalkmaktadır. Eğitim seviyesinin artışı, birey olarak karar alma davranışı üzerine etkide bulunduğu başlık parası gibi geleneksel değerlere olan rağbet de düşmektedir.

Romanlar arasında, başlık parası uygulaması hanenin toplam geliri üzerinden incelendiğinde eğitim kadar net ve belirleyici olmayan bir tablonun ortaya çıktığı görülür. Araştırma bulgularına göre her gelir grubunda başlık parası uygulamasının var olduğu görülmektedir. Gelirin artmasıyla beraber başlık parası uygulamasının varlığı noktasında bazen azalış bazen de artışlar gözlenmektedir. Bu durum, gelir seviyesinde yaşanan değişim ile başlık parası arasında yaygın ve net bir ilişkinin bulunmadığı sonucunu doğurmaktadır. Kısaca, başlık parası maddi koşullara bağlı olmaktan çok, sosyolojik ve kültürel temelleri olan bir süreçtir.

9. ROMANLARDA TEK EŞLİLİK

Çalışma kapsamında Romanlar arasında çok eşliliğin bulunup bulunmadığı konusu da araştırılmıştır. Araştırmaya katılanlar içinde çok eşli olduğunu belirten katılımcı sayısı sadece 14 kişidir ki, bu da toplam katılımcıların yüzde 0,9 oranını oluşturmaktadır. Bu verileri esas aldığımızda Romanlar arasında çok eşliliğin hemen hemen bulunmadığını söyleyebiliriz. Bunun iki temel nedene dayandığını söyleyebiliriz: Birincisi çok eşliliğin yasal olarak yasaklan-

Şekil 7. Evin erkeğinin hayatta olan eş sayısı.

Bu grafik tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

mış olmasıdır (Türk Ceza Kanunu, 2004). İkincisi de çok eşliliğin Romanlarda kültürel bir norma dönüşmemiş olmasıdır.

Araştırma bulgularının gösterdiği gibi Romanlarda çok eşlilik nadir görülen bir evlilik biçimidir. Araştırmaya katılan yaşlılarla yapılan mülakatlar da bunu doğrulamıştır. Zira yaşlı kuşakta da yaygın olan evlilik biçimi genel olarak tek eşli evliliklerdir. Değişik şehirlerde yapılan mülakatlar da Romanlar arasında çok eşliliğin kültürel olarak kabul görmediğini ortaya koymaktadır:

Bizde iki eşli erkek yoktur. Zaten kadınlarımız ikinci eş olarak gitmezler. (M. Padır, mülakat, 31 Mart 2018)

Bizim buralarda çok eşlilik asla olmaz. Buna kimse tolerans göstermez. (B. Karlı, mülakat, 1 Temmuz 2018)

Çok eşlilik fazla yaygın değil. Örnekleri yok değil, ama fazla yaygın olduğu söylenemez. İnsanlar giderek bilinçleniyor. Kadınlar da öyle. Kadın çaresiz kalmadıkça birinin ikinci eşi olmak istemiyor artık. Ama çaresiz kalınca yapacak bir şey kalmıyor. (F. Gezginci, mülakat, 27 Ocak 2018)

Son katılımcının ifadesi, ikinci evliliğin kadınlar için

Tablo 11. Evin Erkeğinin Hayatta Olan Eş Sayısı (İllere Göre %)

	Eşi yok	1 Eşi var	2 Eşi var	3 Eşi var
Ankara	5.2	94.8	0	0
Antalya	6.0	93.0	0	1.0
Çanakkale	12.4	86.6	1.0	0
Diyarbakır	10.4	87.8	1.7	0
Edirne	10.4	89.0	0	0.6
Eskişehir	10.3	89.7	0	0
Hatay	14.9	85.1	0	0
İstanbul	13.8	85.5	0.7	0
İzmir	13.5	84.7	1.8	0
Kocaeli	6.9	92.4	0.7	0
Muğla	5.9	90.6	3.5	0
Samsun	10.7	88.0	1.3	0

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiye’de Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 12. Evin Erkeğinin Hayatta Olan Eş Sayısı (Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre %)

	Eşi yok	1 Eşi var	2 Eşi var	3 Eşi var
Eğitim Ortalaması				
Hiç eğitim almamış	28.4	71.0	0.6	0
0-1 Yıl	0	96.3	3.7	0
1-5 Yıl	10.2	89.1	0.5	0.1
5-8 Yıl	5.7	93.2	0.9	0.2
8-12 Yıl	10.3	88.5	1.3	0
12-16 Yıl	0	100	0	0
Toplam Gelir				
10.000 TL ve altı	19.5	79.5	0.9	0
10.001-20.000	15.5	84.0	0.5	0
20.001-30.000	9.4	90.3	0.3	0
30.001-40.000	5.7	92.1	2.2	0
40.001-70.000	5.4	93.9	0.4	0.4
70.001-100.000	2.4	96.3	0	1.2
100.001 ve üstü	6.2	91.7	2.1	0

Bu Tablo tarafımızca gerçekleştirilen 116R050 numaralı “Türkiyede Romanlar: Bir Kimlik Ekonomisi” isimli Tübitak Projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

çoğunlukla çaresizlikten kaynaklandığını göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre devletin sosyal politikalar kapsamında kadınlara sağladığı imkân, eşini kaybeden kadınların ikinci evlilik yapmasını engelleyebilmektedir (Çaha vd., 2017).

Yapılan çalışma kapsamında, romanlar arasındaki çok eşlilik durumu, iller üzerinden incelendiğinde, iller arasındaki farkın dikkat çekmeyecek kadar düşük olduğu görülür. Zaten çok eşlilik fazla yaygın olmadığı için iller arasında da anlamlı bir farklılığa yol açmamaktadır. İlgili tabloda görüldüğü gibi, Romanlar arasında çok evliliğin en fazla oranda görüldüğü üç il sırayla Muğla, İzmir ve Diyarbakır'dır. Öte yandan araştırma bulgularına göre Eskişehir, Ankara ve Hatay'da çok eşli herhangi bir evliliğe rastlanmamıştır.

Çalışma kapsamında Romanlar arasında çok eşlilik durumu, hanenin ortalama eğitimi üzerinden incelendiğinde farklı eğitim grupları arasında anlamlı bir farklılığın göze çarpmadığı görülür ($p=0,056$). Çok eşlilik, en fazla oranda düşük eğitimi olan gruplar arasında yaygın olmakla birlikte lise eğitimi olanlar arasında da görülebilmektedir. Lise eğitimliler içinde de çok eşlilerin bulunması, ikinci evliliklerin zaruri durumlardan kaynaklandığını göstermektedir. Eşi ölen kadının çaresiz kalışı, erkeğin birinci eşinden çocuğunun olmayışı, erkeğin birinci eşinin aileye bakamayacak şekilde rahatsız oluşu gibi nedenlerin ikinci evliğe yol açan hususlar olduğu söylenebilir. Zira yapılan mülakatlarda bu hususlara işaret edenler olmuştur.

Benzer bir değerlendirme gelir durumu için de yapılabilir. Araştırma bulgularına göre farklı gelir grupları arasında çok eşlilik konusunda dikkate değer bir farklılık göze çarpmamakla birlikte yüksek gelirli olanlar arasındaki oran biraz daha fazladır. Ancak bu fazlalığın istatistiksel farklılığa yol

açacak kadar yüksek olmadığı görülmektedir. İlgili tabloda görüldüğü gibi, en düşük gelirli olanlar arasında çok eşlilik oranı yüzde 0,9 iken bu oran en yüksek gelirli olanlar arasında yüzde 2,1 düzeyine çıkmaktadır. İki oran da düşük olduğu için ikisi arasındaki farklılığın dikkate alınmayacak kadar küçük olduğunu söylemek mümkündür.

10. SONUÇ

Araştırmanın bulguları Romanlarda evlilik kurumuyla ilgili üç noktanın dikkat çekecek kadar ön plana çıktığını göstermektedir. Bunlardan biri erken yaşta gerçekleşen evliliklerdir. Erken yaşta evliliğin arka planında rol oynayan değişkenler söz konusudur. Kız ve erkek çocuklarının sokakta birlikte büyümesi, erken yaşlarda yaşanan cinsel deneyim, ailenin küçük mekanlarda sıkışık biçimde yaşamasının yol açtığı evden ayrılma isteği, çocukların erken yaşlarda çalışma yaşamına atılarak sorumluluk altına girişi gibi hususlar Romanlarda erken yaşta gerçekleşen evliliklerde rol oynamaktadır. Küçük yaşta evlilik, Roman gençlerin erken yaşlardan itibaren sorumluluk altına girmesine, eğitimlerini yarıda bırakmasına ve sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Özellikle kız çocukları, fizyolojik yapıları tam gelişmeden gebelik ve doğum deneyimi yaşayarak çeşitli sağlık sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar.

Romanların evlilik pratiğiyle ilgili dikkat çeken hususlardan biri de kaçma yoluyla evliliktir. Kaçma yoluyla evlilik de birbiriyle bağlantılı ekonomik, sosyolojik ve kültürel nedenlere dayanmaktadır. Ailenin evliliğe razı olmaması ve başlık parasından kaçınma isteği gibi sosyolojik ve ekonomik nedenler bu tür evliliklerde rol oynamakla birlikte esas belirleyici faktörün evliliğin yasal gereklerini yerine getir-

mekten kaçınma tutumudur. Yasal evlilik sınırına gelmediği için evlenemeyen gençler kaçmak yoluyla evlenmeyi tercih etmektedirler. Bu da özellikle erkek çocukların kanunen suçlu duruma düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Birçok Roman genç bu nedenden dolayı ya hapse girmekte ya da kaçak duruma düşmektedir. Kaçma yoluyla evlilik, Romanlarda küçük yaşta evlilik kurumunu besleyen mekanizmalardan biridir. Bu da Romanlarda yoksulluk sarmalının süreklilik kazanmasına yol açmaktadır.

Araştırma bulgularına göre Romanlarda evlilikle ilgili dikkat çeken bir husus da Romanların kendi içinde gerçekleşen iç grup evlilikleridir. Romanlar genelde kültürel ve folklorik değerlerine ve alışkanlıklarına bağlı topluluklardır. Bu durum onların kendi gruplarından ayrılarak dış dünyayla kolayca entegre olmasını engellemektedir. Öte yandan Romanlar genel olarak yaşadıkları bölgelerde dış dünya tarafından dışlanmakta ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu da onların dış dünyaya girişini, bu dünyayla entegre oluşunu önlemekte böylece kendi içlerine kapanarak kapalı birer topluluk şeklinde yaşamasına yol açmaktadır. İç grup evliliği bunun doğal sonucu olmaktadır.

Romanların evliliği ile ilgili ulaşılan sonuçlardan biri de başlık parasının küçük yaşta ve kaçma yoluyla evlilikte rol oynadığı gerçeğidir. Romanlar genel olarak sosyo-ekonomik durumu düşük topluluklardır. Hatta bir kısmı mutlak yoksulluk sınırı içinde yaşamını sürdürmektedir (Uzunöz & Yurdakul, 2021). Roman gençler, farklı isimler altında devam etmekte olan başlık parasından kaçınmak için kaçma yoluyla evlilik yapmaktadırlar. Bu durum da küçük yaşlarda evliliği beslemekte hatta bu evliliğe süreklilik kazandırmaktadır.

Kısaca, Roman topluluklarında görülen başlık parası, küçük yaşlarda çalışma yaşamına atılma, erken yaşlarda ve kaçarak evlenme gibi pratikler birbiriyle bağlantılı olup her biri diğerini beslemektedir. Romanlarda süreklilik kazanmış olan yaşam biçiminin bu döngüyle ilişkili olduğunu söylenebilir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazarlık Katkıları: Fikir: Ö.Ç., O.,A.; Tasarım: Ö,Ç.; Denetleme: Ö,Ç., O.A.; Kaynaklar – Ö.Ç., O.A.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi: Ö.Ç., O.A.; Analiz ve/veya yorumlama: Ö.Ç., O.A.; Literatür Taraması: O.A.; Yazıyı Yazan: Ö.Ç., O.A.; Eleştirel İnceleme: Ö.Ç., O.A.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – Ö.Ç., O.,A.; Design – Ö,Ç.; Supervision – Ö,Ç., O.A.; Resources – Ö.Ç., O.A.; Data Collection and/or Processing – Ö.Ç., O.A.; Analysis and/or Interpretation – Ö.Ç., O.A.; Literature Search – O.A.; Writing Manuscript – Ö.Ç., O.A.; Critical Review – Ö.Ç., O.A.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *Türkiye aile yapısı araştırması, 2016*. [CrossRef]
- Alpman, N. (2014). *Başka dünyanın insanları Çingeneler*. Ozan Yayıncılık.
- Altınöz, İ. (2013). *Osmanlı toplum yapısı içinde Çingeneler*. Türk Tarih Kurumu.
- Aydın, K., Çaha, Ö., Uzunöz, M., & Yılmaz, E. (2019). *Türkiye'de Romanlar: Bir kimlik ekonomisi* (Proje No. TO-VAG 116R050). TÜBİTAK. [CrossRef]
- Bağlı, M., & Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği: Levirat ve Sororat. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(9). [CrossRef]
- Çaha, Ö., Çaha, H., & Aydın, S. (2015). *Değişen Türkiye'de kadın*. Kadem Yayınları.
- Çaha, Ö., Çaylak, A., Çaha, H., Kapu, H., Senemoğlu, O., & Altınkoz, O. (2017). *TRA2 bölgesi kadın profili araştırması*. Serka Yayınları.
- Çelik, F. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneleri/Romanları çalışmak ya da iğneyle kuyu kazmak. *MSG-SÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(18), 249-266. [CrossRef]
- Çelik, K., & Yüce Tar, Y. (2016). Samsun'da evlere temizliğe giden Roman kadınlar: Enformel sektörde çalışmanın yükü nelerden hafif? *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (48), 59-86. [CrossRef]
- Etyemez, F. (2019). *Abdal-Alevilik İlişkisi: Konya merkez Yenimahalle ve Doğanlar mahallesi örneği* (Tez No. 578069) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Foggo, H. (2018). Yollar, yıkımlar, sınır dışı kovulmalarla geçen yıllar: Çingenelerin iskanı. *KA Dergi*, (8), 33-34.
- Fraser, A. (2005). *Çingeneler: Avrupa halkları*. (İ. İnanç, Çev.). Homer Kitabevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 1992)
- Gezici, Z. (2019). *Dom toplumunda toplumsal cinsiyet algısının dönüşümü* (Tez No. 607910) [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (L. Ünsaldı, Çev.). Heretik Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1963)
- Gültepe, M., & Özkan, S. (2017). Bir iletişim biçimi olarak

- evliliğin kültürel, siyasi ve ekonomik unsurları: Giresun örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 25-44. [CrossRef]
- Güneş, F. (2012). Eğitimde zihinsel bağımsızlık. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 3-21. [CrossRef]
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de göç politikaları: İskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33. [CrossRef]
- Kaygılı, O. C. (2019). *Çingeneler*. Destek Yayınları.
- Kenrick, D. (2006). *Çingeneler: Ganj'dan Thames'e*. (B. Tırnakçı, Çev.). Homer Kitabevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 2004)
- Kesgin, G., Tercanlı, G., Kara, Y., & Sezgin, A. U. (2019). Kaçarak ve kaçırılarak evlenen kadınlar: Niteliksel bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 687-697.
- Kolukırık, S. (2006). Geçmişin aynasında Lozan Çingeneleri: Göç, hatıra ve deneyimler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, (95), 1-12. [CrossRef]
- Kolukırık, S. (2019). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom gruplarının genel görünümü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (8), 145-154. [CrossRef]
- Marsh, A. (2008). Etnisite ve kimlik: Çingenelerin kökeni. E. Uzpeder (Ed.), *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadeleleri* içinde (ss. 19-28). Edirne Roman Derneği, European Rights Center, Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Ökten, Ş. (2009). Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 99-112. [CrossRef]
- Özbey, İ. B. (2017). Lomlarda kimlik, kültür ve sosyal değişim: Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli örnekleri. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi Dergisi*, (56), 25-52. [CrossRef]
- Özkan, A. R. (2010). Çingenelerin kökeni ve Türkiye'de Çingeneler. H. Suver (Ed.), *Bir Çingene yolculuğu* içinde (ss. 9-69). Fatih Belediye Başkanlığı.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195. [CrossRef]
- Şanlıer, S. (2013). *Hukuki düzenlemeler ışığında Osmanlı Çingeneleri*. Doğu Kütüphanesi.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem Yayıncılık.
- Tacoğlu, T. P. (2011). Türkiye'de gerçekleştirilen geleneksel evlilik çeşitlerinin nedenleri ve evlilikler üzerinde törenin etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 114-143. [CrossRef]
- Taylan, H. H. (2016). Sakarya Roman ailelerinde erken evlilik araştırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (52), 221-228. [CrossRef]
- TÜİK. (2020). *Çocuk istatistikleri - Demografik özellikler veri seti*. [CrossRef]
- Türk Ceza Kanunu, Madde 230 (2004, Ekim 12). *Resmi Gazete* (Sayı 25611). [CrossRef]
- Uzunöz, M., & Yurdakul, A. (2021). Intersectional challenges in the labor market: The case of Roma women. M. İnce Yenilmez & G. Ş. Huyugüzel Kışla (Eds.), *The economics of gender equality in the labour market* içinde (ss. 172-186). Routledge.
- Yaprak, M. (2015). *Etiketleme kuramı çerçevesinde Çingene etnisitesinde kirlilik ve sosyal dışlanmışlık algısı: İzmir Tepecik örneği* (Tez No. 396082) [Yüksek lisans tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, E. (2014). *Geç-Peripatetik Roman bütün işçilerinde ücretli istihdam ve politizasyon deneyimleri* (Tez No. 357529) [Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yoors, J. (2005). *Çingeneler* (H. Alpman, Çev.). Çivi Yazıları Yayınevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 1967)

MÜLAKAT LİSTESİ

- Atlı, B. (2017, 16 Temmuz). *Mülakat*. M. Uzunöz, Eskişehir.
- Coşkun, G. (2018, 14 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, Kocaeli.
- Çarıklıoğlu, Y. (2017, 3 Eylül). *Mülakat*. Ö. Çaha, Antalya.
- Çevik, P. (2018, 18 Şubat). *Mülakat*. M. Uzunöz, Ö. Çaha, Samsun.
- Çeviren, C. (2018, 20 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, Hatay.
- Çınar, S. (2017, 3 Eylül). *Mülakat*. Ö. Çaha, Antalya.
- Ergüder, M. (2018, 16 Şubat). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, M. Uzunöz, Samsun.
- Eser, M. (2018, 16 Şubat). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, M. Uzunöz, Samsun.
- Fikir, G. (2017, 30 Ağustos). *Mülakat*. S. Bağçe, Muğla.
- Gezginci, F. (2018, 27 Ocak). *Mülakat*. Ö. Çaha, Diyarbakır.
- Girgin, D. (2017, 28 Ağustos). *Mülakat*. K. Aydın, Muğla.
- Karataş, M. (2017, 2 Eylül). *Mülakat*. Ö. Çaha, Antalya.
- Karlı, B. (2018, 1 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, Çanakkale.
- Kocar, G. (2018, 14 Temmuz). *Mülakat*. M. Uzunöz, Kocaeli.
- Odak Grup. (2018, 4 Mayıs). *Odak Grup Çalışması*. M. Uzunöz, Edirne.
- Odak Grup. (2018, 13 Temmuz). *Odak Grup Çalışması*. M. Uzunöz, Kocaeli.
- Özbay, A. (2018, 26 Ağustos). *Mülakat*. K. Aydın, İzmir.
- Padır, M. (2018, 31 Mart). *Mülakat*. Ö. Çaha, İstanbul.
- Sayan, M. (2018, 24 Ocak). *Mülakat*. Ö. Çaha, Diyarbakır.
- Şallı, T. (2018, 4 Mayıs). *Mülakat*. M. Uzunöz, Edirne.
- Teke, Ç. (2018, 20 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, Hatay.
- Toplar, V. (2018, 21 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, K. Aydın, Hatay.
- Tosun, H. (2018, 3 Temmuz). *Mülakat*. Ö. Çaha, Çanakkale.
- Yalova, A. (2018, 7 Mayıs). *Mülakat*. O. Altınkoz, Y. E. Aksu, A. Yurdakul, Edirne.